

Ilinca Ilian este profesor conferentiar la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Teologie și Istorie, Catedra de Limbi Române.

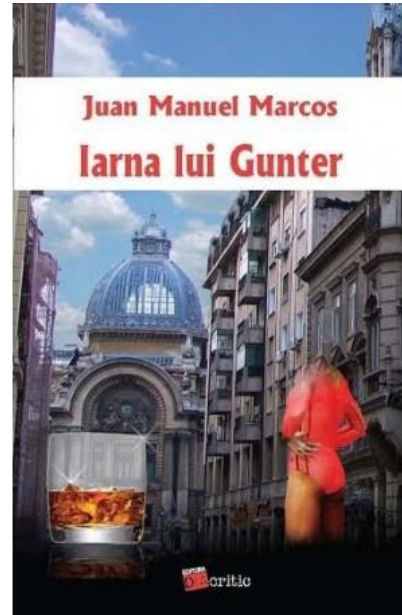
Din 2010 este Redactor-șef al publicației anuale *Colindancias – Revista de la Red Regional de Hispanistas de Hungría, Rumanía y Serbia*.

Pe langa un larg numar de articole, traduceri si carti in cooperare cu alti autori, Ilian a publicat volumele:

- *Romanele lui Julio Cortázar și literatura europeană* (Ed. Universul, Chișinău, 2005) si
- *El Occidente de al lado –modernidad y literatura en la Europa Central* (Ed. de la Universidad Autónoma de Nuevo León, Mexique, Col.“Estudios”, prefață de Victor Barrera, 2008).

Iarna lui Gunter este cel mai important roman paraguayean al ultimelor patru decenii tradus in limba romana.

Ilinca a mai tradus din spaniola volume scrise de Julio Cortázar, Carlos Balmaceda, Marco Denevi, George Uscătescu si traduce in prezent *Movimiento perpetuo* de Augusto Monterroso .

Book Review by Ilinca Ilian.

Juan Manuel Marcos. *Iarna lui Gunter*. Editura Diacritic. Timișoara, 2014. 244 p. (ISBN: 9786069364383)

Apărând în 1987 și trecând ca prin minune de cenzura impusă de regimul lui Stroessner, *Iarna lui Gunter* de Juan Manuel Marcos a fost declarată Cartea Anului în Paraguay. Autorul său trăia deja de mult timp în exil din cauza represiunilor față de activitățile subversive organizate împotriva dictaturii.

Încă de la începutul anilor șaptezeci, activa intens în grupul poetic *Sembrador* care, prin intermediul teatrului și al spectacolelor de poezie și muzică, ducea o luptă pe două fronturi: împotriva regimului dictatorial și împotriva ignoranței populare.

Conștienți că, singură, cultura nu poate redresa societatea și că fără o implicare mai

Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (2)

decisă, ca militanți propriu-ziși, scriitorii și artiștii nu vor schimba prea multe în țara lor, membrii generației 70 din Paraguay au încercat să nu se lase îngenuncheați de cumplita dictatură stroessneriană. Erau cu toții adepții lui Camus, artiști angajați social, dar în cazul lor prima îndatorire era aceea de a redescoperi cultura națională nu într-un mod folcloristic, muzeificator, ci ca o cultură vie, capabilă să se nască din nou într-un continent latino-american care în acei ani își căuta cu înfrigurare identitatea. Scriind versuri apte să fie transpuse în cântec, eliminând barierele dintre muzică și poezie, au ales ca stindard muzical *guaranía*, marea creație a compozitorului José Asunción Flores care a înțeles că redeșteptarea muzicii naționale paraguayene nu înseamnă altceva decât compunerea ei, așa cum regăsirea identității naționale sau supranaționale nu este decât inventarea ei creatoare. Mulți dintre poeții, muzicienii și oamenii de teatru ai acestei generații au fost torturați, închiși, omorâți sau, în cel mai bun caz, expulzați din țară. În 1977, Marcos a cunoscut interogatoriile și temuta închisoare a regimului, iar mai târziu greutățile exilului. În

timpul șederilor forțate în Spania și Statele Unite a reușit însă să-și construiască o solidă carieră universitară, a continuat să scrie poezie și să-și ducă la capăt romanul ce urma să apară sub titlul *Iarna lui Gunter*, început în 1974 și refăcut în zece variante până la data publicării. Totuși, dat fiind că poetul Juan Manuel Marcos era una dintre cele mai pregnante figuri ale scenei literare paraguayene, exilul nu a reprezentat o ruptură totală. Dimpotrivă, cum observa cu justețe un exeget al său, actele colegilor de generație dovedesc că îi este recunoscut „*leadership*-ul intelectual asupra generației 70, exercitat din îndepărtata Oklahoma, la fel cum Victor Hugo privea Franța din îndepărtatul Guernesey” (ref. 1). Într-adevăr, în perioada petrecută în Statele Unite, Marcos promovează activ cultura țării sale, iar Augusto Roa Bastos și Rubén Bareiro Sanguier, doi dintre compatrioții săi cei mai cunoscuți și premiați (ambii locuind de asemenea în exil în perioada respectivă) au fost primiți cu fast la manifestări academice organizate de el. Marcos a revenit în Paraguay de îndată ce a aflat de căderea dictatorului, în 1989. Din anii nouăzeci,

Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (3)

este rectorul instituției private Universidad del Norte și militează activ în Partidul Liberal Radical Autentic, una dintre principalele formațiuni politice ale țării, încercând să contribuie cât mai mult la progresul cultural, social și economic al Paraguayului.

În mediile academice Juan Manuel Marcos este cunoscut mai ales ca autor al unei teorii referitoare la raportul dintre literatură și realitate în legătură cu producția literară latino-americană din așa numita perioadă *post-boom*. Conform unei viziuni expuse de autorul paraguayean într-un articol din 1982, două ar fi posturile fundamentale vizavi de real ale scriitorilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea: pe de o parte, pentru autori precum Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez sau Mario Vargas Llosa, realitatea Americii Latine este un haos fără ieșire, iar posibilitățile de schimbare ale structurii sociale sunt inexistente, astfel încât acești scriitori preferă să se refugieze într-un spațiu strict livresc și să se dedea celor mai sofisticate jocuri conceptuale și lingvistice. Pe de altă parte, autori precum Augusto Roa Bastos sau Manuel Puig, punând în funcțiune o amplă gamă de procedee

romanești din tradiția cervantină (heteroglosia, carnavalizarea, parodia, jocurile intertextuale, reciclarea culturii populare ș.a.m.d.), reușesc să risipească iluzia unui *statu-quo* fatal și, astfel, să insereze literatura într-un profund proces de transformare a omului modern. Echivalentul nord-american al acestei dihotomii ar fi cel între „narcisismul baroc și încântat de sine al lui Faulkner”, pe de o parte, și, pe de altă parte, angajamentul moral al lui Hemingway, care, prin „limbajul său direct și realist [...] ajunge să restaureze referentul, conflictul social și spontaneitatea dialogului cotidian, conturând în acest fel posibilitatea schimbării” (ref. 2).

Dacă autorii din prima categorie primesc apelativul de *minotauri* și cei din a doua sunt numiți *cervantiști*, este clar că, în calitate de scriitor, Juan Manuel Marcos se simte afîn cu aceștia din urmă. Astfel, romanul său *Iarna lui Gunter* trebuie citit mai degrabă ca o pastișă, ca un colaj de scriituri eterogene sau ca o colecție de tipologii literare decât ca o construcție cu pretenții de reflectare fățișă a unei realități oarecare.

Așa se explică inconsistența multor

Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (4)

„caractere”, aparentele contradicții legate de cronologie, vârsta fictivă, temporalitate sau spațiu, astfel se înțelege de ce unele fire narative rămân aparent neduse la capăt sau unele situații romanești nu sunt exploatare la maximum. Romanul lui Marcos este un artefact polimorf, cu etaje narative și stilistice îmbinate surprinzător, întreaga construcție susținându-se de multe ori doar într-o imagine poetică memorabilă sau într-un intens efluviu liric ale cărei baze conceptuale, cu rădăcini în utopiile stângiste, nu sunt greu de sesizat. Unul dintre exegeții romanului, José Vicente Peiró Barco (ref. 3), enumeră cel puțin șase intrigi întrețesute în densa materie romanească. Probabil că sunt chiar mai multe, deși unele dintre ele sunt abia schițate. Cea mai vizibilă, deși irumpând abia pe la mijlocul romanului, prin dubla moarte a brigadierului Gumersindo Larraín și a tânărului Alberto Sarriá-Quiroga, este trama polițistă. Dar dacă orice roman polițist are o structură de bază duală, constînd în povestea crimei și cea a investigației, în cazul de față se poate observa tratarea incompletă, aproape ironică, a acestei structuri, întrucât după crima istorisită amănunțit, chiar cu

detalii de un grotesc ce frizează neverosimilul, partea de investigație lipsește complet, nelăsându-l astfel pe cititor să se implice la modul naiv în rezolvarea enigmei detective.

Investigația polițistă lasă însă loc tramei politice, cu denunțările revoltatoare ale torturilor, corupției și abuzurilor dintr-o țară aflată sub dictatură. Acțiunea romanului este plasată în provincia Corrientes, situată în nord-estul Argentinei, la granița cu Paraguay, Brazilia și Uruguay și împărțită în diferite momente ale istoriei un destin mai apropiat de cel al regiunilor învecinate din aceste țări decât cu cel al zonei Río de la Plata, unde se află capitala Buenos Aires. Totuși, nenumărate referințe culturale indică mai degrabă Paraguayul decât Argentina ca scenă a acțiunii. Pe de altă parte, deși e clar că lumea fictivă e cea a ultimilor ani din așa-zisul Proces de Reorganizare Națională (i.e. dictatura militară a Juntei) și a războiului din Malvine, temporalitatea este și ea destul de imprecisă, textul romanului furnizând informații contradictorii și indicându-l drept președinte al țării când pe Galtieri, când pe Bignone, ba chiar și pe Alfonsín. Ceea ce în alte condiții ar fi o

Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (5)

dovadă de inconsecvență sau de confuzie este însă în acest context un procedeu deliberat, care nu doar evită fricțiunile cu vigilenta cenzură din perioada dictaturii lui Stroessner, ci își propune să evidențieze tristele similitudini dintre toate regimurile abuzive și injuste care au făcut ravagii în a doua jumătate a secolului al XX-lea în America Latină. Corupția instituțională, ipocrizia generalizată, lipsa de curaj a omului mediu, cenzura, contrabanda, tortura, toate acestea sunt elemente comune ale dictaturilor acelei epoci, iar la un moment dat, pentru a se reliefa mai clar analogiile, este evocată în mod tangențial și dictatura ceaușistă. Totuși, față de dictaturile din țările de Est, există și elemente diferențiatorie, precum admirabila activitate a clerului catolic nealiniat cu directivele Vaticanului, dar mai ales orientarea generală a simpatiilor politice, dat fiind că, în ciuda eșecului vădit al socialismului de stat, America Latină trăiește în acei ani ultimele iluzii legate de o revoluție eliberatoare, capabilă să pună capăt sistemului mondial pragmatic și corupt. De altfel, prin intermediul personajului Gunter e denunțat sistemul financiar mondial care, la adăpostul unor proclamate valori

respectabile ca eficacitatea și spiritul utilitar, este răspunzător de fapt de existența inegalităților flagrante dintre statele lumii.

O altă dimensiune a romanului este cea legată de universul tinerilor priviți ca exponenți ai capacității de sacrificiu în numele libertății. Prin intermediul personajelor Alberto și Verónica Sarriá-Quiroga este simbolizată justa răzvrătire împotriva ordinii patriarhale bazate pe o tradiție a inegalității, spiritului de castă, vanității și ipocriziei. Curajul de a pune capăt acestei ordini are reverberații la nivel politic (Alberto va plăti transgresiunea cu viața, Verónica va fi arestată și torturată), însă principala formă de manifestare a insubordonării este deplina eliberare sexuală. Soledad Sanabria, la rândul ei, este incarnarea generației tinere idealiste și creatoare, pentru care poezia și angajamentul politic au ajuns la fuziune în condițiile unei reale dezalienări și pe fondul unei concepții despre sexualitate întru totul eliberate de prejudecăți. Cei trei adolescenți sunt secondați de mai maturii universitari, extrem de tineri în gândire, Eliza Lynch de Gunter și Toto Azuaga. Pentru toți aceștia, lumea se structurează în jurul poeziei,

***Iarna lui Gunter* (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (6)**

dar tipul de viață la care aspiră este însă departe de a fi elitist și refractar culturii populare: aluziile la actori de cinema, la desene animate, la albumele cântăreților din epoca respectivă, la anecdotele timpului și la stilul de viață post-hippy sunt extrem de frecvente. Există în această latură a romanului ceva din atmosfera filmelor din anii optzeci ai lui Alan Parker, cu cohorte de tineri însuflețiți de idealuri artistice și hotărâți să dărâme prin artă și prin frumusețea trupească întreg sistemul societății pragmatice și înțepenite în rutină.

Multiplicitatea limbajelor și tratarea parodică a diferitelor subgenuri narative îngăduie apariția în *Iarna lui Gunter* a unor elemente specifice romanului sentimental de consum, ca și a unor pagini îndatorate paraliteraturii erotice.

Înfruntarea dintre Evaristo Sarriá-Quiroga și fiul său Alberto, decis să se însoare cu o umilă prostituată, amintește de situațiile din romanțurile sentimentale sau din telenovelele mult difuzate în întreaga lume. Ecourile literaturii erotice, prezente în evocarea unor acte transgresive ca dragostea lesbiană, un trio amoros, adulterul etc., sunt cel mai adesea puse

în surdină de bogăția lirică a limbajului electrizat de erotism. În ampla heteroglosie românească își mai găsește loc formula *camp novel*, cu precădere în fragmentele dedicate lui Toto Azuaga sau Elizei Lynch. În schițarea ritualurilor mai degrabă livești decât autentice din sabatul vrăjitoarelor reunite în jurul doamnei Sarriá-Quiroga, un ochi versat în literatura *boom*-ului și *post-boom*-ului poate recunoaște ecouri intertextuale, dar într-un registru aproape buf, din marea operă a lui José Donoso, *Obscena pasăre a nopții*. Penultimul capitol al părții a treia, în care are loc epifania tinerei Soledad transformată în eroină mitică mântuitoare, este un omagiu explicit adus marelui romancier paraguayean Augusto Roa Bastos. Tematica dictatorului, precum și scriitura traumei, în episoadele dedicate interogatoriilor și torturii, nu aveau cum să lipsească dintr-un asemenea roman.

Unul dintre filioanele cele mai interesante ale *Iernii lui Gunter* este cel al reflecției indirecte, prin procedee strict românești, asupra tensiunilor pe care le creează modernizarea bruscă într-o regiune a lumii din care structurile ancestrale nu au dispărut încă definitiv și unde relațiile dintre

***Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (7)***

sentimentul apartenenței la un popor, pe de o parte, și atracția cosmopolitismului și a universalismului, pe de altă parte, sunt extrem de complexe. Aflată într-un prezent încă străbătut de dezastrele sau gloriile trecutului, o societate ca aceea din Corrientes (de fapt, Paraguay) nu se lasă surprinsă, consideră Marcos, decât printr-un verb metamorfic și metaforic, poezia având o mai mare putere decât relatarea realistă de a scoate la suprafață contradicțiile unei Americi Latine aflate într-un raport paradoxal, de identitate și opoziție, cu Occidentul. Așa se explică prezența tulburătoare, ca a unei umbre revenind ciclic în paginile romanului, a generalului Francisco Solano López, care deșteaptă unuia dintre personaje aceste remarci:

acel jaguar bărbos cu o strălucire atât de tristă în ochi încât dagherotipurile nu reușiseră să o îngălbenească total, lăsase în urma lui o legendă fascinantă. O legendă de înger și demon, gingaș și aprig, catolic și revoluționar, cosmopolit și sălbatic, naționalist și francofil, misogin și iubăreț, dionisiac și apolinic. Era acel gen de erou și totodată antierou latino-american pe care istoricii din nord nu îl pot clasifica în mod clar pentru că sparge categoriile lor livrești și superstițiile lor înțesate cu note de subsol menite să-i consacre pe oamenii trecutului drept buni sau răi, civilizați sau barbari. (ref. 4)

Într-adevăr, istoria Paraguayului, ca și cea a Americii Latine, este marcată de asemenea figuri poate monstruoase, poate sublime, în nici un caz etichetabile în termeni simpliști: e vorba în primul rînd de Gaspar Rodríguez de Francia și Francisco Solano López, pentru că dictatori din secolul al XX-lea precum Higinio Moríñigo sau Alfredo Stroessner se reduc la statutul unor figuri monstruoase cu un singur chip, sinistru. Poate de aceea un roman ca acesta devine și mai atractiv pentru un cititor din Europa de Est, unde dictaturile comuniste s-au succedat în multe țări celor fasciste (lucru care de multe ori e trecut cu vederea) și care are, așadar, o sensibilitate specială pentru textele care fac aluzie la traumele istorice provocate de regimurile abuzive, criminale.

Date fiind multitudinea de aluzii, adesea greu de surprins, precum și numărul mare de elipse, anacoluturi și metafore foarte îndrăznețe, pentru traducerea unei cărți ca *Iarna lui Gunter* este aproape obligatorie colaborarea cu autorul. Spre finalul întreprinderii mele, i-am adresat lui Juan Manuel Marcos o lungă serie de întrebări și comentarii, iar răspunsurile sale au fost la fel de atente, schimbul de idei întinzându-se pe zeci de

***Iarna lui Gunter (Juan Manuel Marcos) în traducere românească
de Ilinca Ilian (8)***

pagini. Un asemenea text oferă o aparență de **Referinte:**

libertate traducătorului, care poate fi tentat fie să „normalizeze” sintaxa și frazele, fie să își dea frâu liber imaginației poetice, ceea ce poate avea consecințe imprevizibile, dar cel mai adesea negative. Echilibrul între creativitate și fidelitate, acest ideal al traducătorului, este pus la încercare în cel mai înalt grad în romanul lui Juan Manuel Marcos, iar eforturile mele au constat în a-i răspunde cât mai onest acestui deziderat.

1. Alain Saint-Saëns, *Paladin de la liberté: Juan Manuel Marcos, poète*, Presses Universitaires du Nouveau Monde, New Orleans, Paris, Youandé, Montreal, 2015, p. 87.
2. Juan Manuel Marcos, *De García Márquez al Post-boom*, Madrid, Orígenes, 1986, p. 81.
3. „Juan Manuel Marcos: La novela del postboom”, in Juan Manuel Marcos, *El invierno de Gunter*, Criterio Ediciones, Asunción, Paraguay, 2012, p. 289-306.
4. Juan Manuel Marcos, *Iarna lui Gunter*, trad. Ilinca Ilian, Ed. Diacritic, Timișoara, p. 211.